

ZIYA OSMAN SABA'NIN ŞİİRLERİNİN KRONOTOP BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

*Zeynep TEK**

ÖZET

Zaman-uzam ve duygu birlikteliğini ifade eden 'kronotop', Mikhail Bakhtin tarafından Einstein'in görelilik teorisinden faydalanılarak edebiyata kazandırılan bir terimdir. 'Chronos' (zaman) ve 'topos' (mekân) kelimelerinden oluşan bu kavram, edebî metinlerin anlam alanını artırması nedeniyle işlevsel bir yöne sahiptir. Kronotop bağlamından yola çıkılarak yapılan bu okuma çalışması, Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde zamana ve mekâna dair duygu değerlerinin sıkça kullanılmış olması nedeniyle yapıldı. Bugüne kadar Saba'nın şiirleri üzerine yapılan incelemelere ilave olarak bu makale ile yeni bir yaklaşım getirilmeye çalışılmıştır. 1910-1957 yılları arasında yaşamış olan Ziya Osman Saba, modern Türk şiirinde ev ve aile konularına duyarlı ve istikrarlı yaklaşımı ile dikkat çeker. Saba'nın "Sebil ve Güvercinler" (1943), "Geçen Zaman" (1947) ve "Nefes Almak" (1957) adlı üç şiir kitabı ve "Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi"(1952) ve "Değişen İstanbul" (1959) adlı iki hikâye kitabı vardır. Anı, hikâye, mektup gibi çeşitli türlerde eser veren Saba, ilk şiirini yayımladığı on yedi yaşından, ömrünün sonuna kadar şiir sanatıyla meşgul olarak 'şairlik' vasfını korumuş tek 'Yedi Meşaleci'dir. Bu nedenle onun şiir sanatı üzerinde düşündüğü ve şiirlerinde kullandığı bütün sözcükleri büyük bir özenle seçtiği bilinmelidir. Dolayısıyla Saba'nın şiirlerinin kronotop kavramı üzerinden okunması şiirleri anlamlandırmada büyük bir fayda sağlayacaktır. Böylece Saba'nın şiirlerinde geçen ev, oda, dolap, çekmece, bahçe, kapı, eşik gibi birçok kronotopta zaman, mekân ve duygu değerlerinin iç içe geçtiği ve farklı temsil değerleri olduğu görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Ziya Osman Saba, metin incelemesi, kronotop kavramı, mekân, zaman, M. Bakhtin.

STUDY OF THE CHRONOTOPE CONTEXT OF ZIYA OSMAN SABA'S POEMS

ABSTRACT

'Chronotope' is a term means unity of time-space and feeling was obtained to literature by Mikhail Bakhtin's benefiting from Einstein's theory of relativity. This concept which consists of 'chronos' (time) and

* Arş. Gör. Yıldırım Beyazıt Üni. İnsan ve Toplum Bilimleri Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: znm_zeynep@hotmail.com

Bu makalenin hazırlanmasında yardımlarından dolayı Değerli Hocalarım Doç. Dr. İbrahim TÜZER'e ve Yrd. Doç. Dr. Ayşe DEMİR'e teşekkür ederim.

'topos' (space) words, has a functional way because of increasing the area of the meaning of the literary texts. In this study the using of chronotope context is preferred because of frequently usage of feeling values about time and space in Saba's poems. With this article, it is tried to gain a new perspective in addition to studies on Saba's poems. Ziya Osman Saba, who lived between the years of 1910-1957, attracts attention with being sensitive and stable about home-family matters in modern Turkish poetry. Saba has three poem books named "Sebil ve Güvercinler" (1943), "Geçen Zaman" (1947), "Nefes Almak" (1957) and two story books named "Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi"(1952), "Değişen İstanbul" (1959). As a sole member of the group of 'Yedi Meşaleci' Saba had works like various types of memories, stories, letters, maintained his 'poet' qualification by being busy with poetry art from the age of seventeen. At that age he also published his first poem. So it should be known that he thought about poetry art and chosen carefully all the words which he used in his poems. Hence reading of Saba's poems with chronotopeconcept, will be useful for understanding his poems. Thus, it is seen in the chronotopes used in Saba's poems like house, room, wardrobe, drawer, garden, door and gate, time, space and feeling are all mixed and have different representation values.

Key Words: Ziya Osman Saba, textual analysis, concept of chronotope, space, time, M. Bakhtin.

GİRİŞ

Ziya Osman Saba'nın şiirleri incelendiğinde birçok zaman-uzam birlikteliğine dayalı edebî değerlerin varlığıyla karşılaşılır. Bu şiirler kronotop başlığı altında incelenerek nitelikli ve kapsamlı bir anlamlandırmaya gidilebilir. Dolayısıyla bu makalede Ziya Osman Saba'nın şiirleri ev, oda, bahçe, kapı, eşik gibi kronotoplardan yola çıkılarak anlamlandırmaya çalışılacaktır. Böyle bir incelemeye ihtiyaç duyulmasının nedeni ise onun şiirlerinin bu bağlamda incelenmeye müsait olmasına rağmen şimdiye kadar ele alınmadığıdır. Ev eksenli yapılan incelemelerde ise evin sadece 'yuva' niteliği ve 'geçmiş' zamanı temsil etmesi ile sınırlı kaldığı, diğer işlevlerinin ihmal edildiği dikkat çeker.

Ziya Osman Saba'nın şiirlerini kronotop başlıkları altında değerlendirmeden önce bu terimden kısaca bahsetmek gerekir.

M. Bakhtin (1895-1975), "Romanda Zaman ve Kronotop Biçimlerine İlişkin Sonuç Niteliğinde Kanılar" adlı makalede "*Edebiyatta sanatsal olarak ifade edilen zamansal ve uzamsal ilişkilerin için bağlantılılığına kronotop (harfiyen anlamıyla, "zaman-uzam") adını vereceğiz.*" diyerek bu kavramla zaman ve uzamın birbirinden ayrılamazlığını ifade eder. Ayrıca belirtmek gerekir ki kronotop sadece zaman ve mekânın iç içe geçtiği durumlar değildir. Bu zamansal ve uzamsal belirlenimler aynı zamanda duyguların ve değerlerin izlerini taşırlar (Bakhtin 2001, 315-316).

Zaman-mekân birlikteliğine, "Zaman, mekâna mukayyettir." sözü de dikkat çekmektedir. Zamanın, mekâna bağlılığı bilinen bir şey olmakla beraber bu iki değer duyguyu da barındırması kronotopun tanımını ortaya koyar. Bunların işlevsel açıdan edebiyattaki yeri büyüktür. Bakhtin'e göre "*uzamdaki zamanı maddileştirmek*" işlevi gören kronotop, zamanın dokunulur ve görünür

Turkish Studies

hâle gelmesini; böylece zaman-uzamın anlatıdaki olayları somutlamasını, cisimleştirmesini ve onlara yaşam kazandırmasını sağlar (Bakhtin 2001, 324).

Ayşe Demir, zaman-mekân birlikteliklerinin “*temelde zaman ve mekânı bütünleştiren yerler olmalarına karşın, insan, olay, bakış açısı unsurları[nın] bu ana noktaların etrafında bir araya gel[mesi]*” yönüyle önemine dikkat çeker. Zamanın mekân üzerindeki belirleyiciliğini vurgulayarak “*Zamanı[n] ya da en azından onun etkilerini[nin] görünür [olmasını sağlayan durumun] mekân ve nesnelere içerisinde/üzerinde meydana gelen farklılaşmalar*” olduğunu ifade eder (Demir 2011, 342-343).

Kronotop kavramının edebî bir terim olarak kullanılması roman türünün anlamlandırılabilmesi için ortaya çıkmıştır. Fakat kavramın gerek niteliği gerekse de edebî türlerin imge dünyasına katkısı şiirlerin de bu bağlamda incelenbilmesine olanak tanımaktadır.

Bakhtin, imgelerin oluşumunda kronotopun etkisini şöyle açıklar: “*(...) edebî imgelerin herhangi biri veya hepsi zaman-uzamsaldır. Bir imge deposu olarak dil de esasen zaman-uzamsaldır. Bir sözcüğün iç biçimi, yani yardımıyla uzamsal kategorilerin kök anlamlarının (en geniş anlamda) zamansal ilişkilere taşındığı dolayımlayıcı belirtgeç de zaman-uzamsaldır.*” (Bakhtin 2001, 325).

Kronotop yoluyla sanatçılar, duygu değerlerini çoğalttıkları ölçüde anlam değerlerini artırmış olurlar. Böylece şiirlerinin anlam katmanlarını çoğaltıp imge oluşumunu sağlarlar. Yol, karşılaşma, eşik, merdiven, köşk, taşra kasabası, kapı, meydan, bodrum gibi birçok kronotop edebî eserlerde çeşitli işlevleriyle bir arada kullanılır. Bu kronotopların sayısını artırmak mümkündür. Bu işlevsel değer, edebî eserlerde tanımlanıp açıklanması ise eserlerin çok ve alt anlam değerlerine ulaşmak bakımından büyük fayda getirecektir.

Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde görülen başlıca kronotoplar; ev, oda, konsol, çekmece, sandık, köşe, bahçe, eşik ve kapıdır. Ancak en sık görülen ve işlenen kronotoplar ‘ev’ ve ‘oda’dır.

Ev-Oda Kronotopu

“*Ev: mülkiyetin, bağımsızlığın ve birey oluşun öteki ismi*”dir (Kökden 1999, 212). Bu tanım, Ziya Osman Saba'nın eve bakışını anlatabilir. Zira Saba, şiirlerinde eviyle bağımsızlığını ve bireyselliğini kazandığını hissettirir. Saba'nın kendisini ontolojik açıdan var edebildiği, duygusal açıdan tatmin edebildiği ve muhayyilesini çalıştırabildiği yer, hayatının merkezine oturttuğu ‘ev’idir.

Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde ev en başta maziye çağırıştırır. Bu nedenle onun için evin, bireysel, içe ve geriye dönük bir zaman özelliği vardır. Onun çekingenliğini, içe kapanıklığını, geçmişe sığınışını ev ile özdeşleştirebiliriz. Ayrıca evin duygusal değeri de büyüktür. Onun için anne (aile) düşüncesi ile ev bütünleşmiş bir hâldedir. Dolayısıyla evin üç temsil değeri vardır: 1 – Sığınak. 2 – Masal âlemi; herkesin mutlu olduğu ve bir araya geldiği bir yer; yuva. 3 – Gelecekte olması düşlenen, mutlu hayallere sahne olan bir mekân.

Ziya Osman Saba'nın şiirlerinde ev kronotopu ile birlikte eve ait; oda, konsol, köşe, kapı, bahçe, eşik gibi kronotoplarla da karşılaşılır. Bunlar, şair için bir evi bütünleyen unsurlar olmakla beraber her biri ayrı bir ilham kaynağı ve duygu yüklü değerlerdir.

Saba'nın şiirlerinde en sık kullanılan kronotoplar olan ‘ev’ ve ‘oda’, iç içe geçen iki mekân olması ve aynı zamanda şairin birçok şiirine de ad olmasıyla dikkat çeker. “Bir Oda, Bir Saat Sesi” şiiri gibi:

Bir oda, içinde bir saat sesi.

Hayatın sırtımdan giden pençesi,

Turkish Studies

*Ve beni maziye götüren bir el,
Eski günlerimiz, sessiz ve güzel... (1942) / (Saba 1961,20)*

Oda, maddi açıdan bakıldığında evin sadece bir bölümü, bir parçasıdır. Ancak odalar, özellikle de salonlar bir aileyi birleştiren, bütünleştiren önemli duygusal mekânlardır. Bu oda ve salonda herkesin, her şeyin yeri bellidir. Bu, düzeni ve aidiyeti temsil eder. Saba'nın geçmişe dönük yüzü, bir evin odasına bakışında gizlidir. Zira oda, şairi, maziye götüreceği bir el işlevindedir. Odanın zamansal değeri saat sesiyle de pekiştirilmiştir. Saat sesi, geçmiş zamanları temsil eder. Şiirde de şairi eski günlere götüren bir etkidir; saat sesi. Ayrıca saat sesinin evle, odayla yakın bir ilintisi vardır; çünkü o, bir odanın sıcaklığını ve aile dokusunu veren önemli bir unsurdur. Bu ses, düşük tiki taklar şeklindeyse ancak bir oda sessizliğinde duyulabilecek huzurlu bir ortama insanı götürür. Eğer saat başı çalan guguklu bir saat ise yine bir ailenin sıcaklığına, bir ev ortamının düzen ve sükûnuna işaret eder. Şairin "Oda" adlı şiirinde geçen şu mısralar da;

*Duyulmaz oldu şehir... Perdeler ve dört duvar.
Bir su sesi, bir saat, çinkoda tıkırtılar, (1936) / (Akbulut 2008, 49)*

bu düşüncelerimizi destekler. Saat sesi; bir sobanın ısı kadar bir odaya sıcaklık katar. Su sesi ve çinkodaki tıkırtılarla beraber şairi mazinin huzurlu zamanlarına götüren başlatıcı bir etken olur. Ayrıca saatin derinlikli ve esas anlamı zamandır. Saat, kişiyi mekanik zamana da sübjektif zamana da götürür. Odanın yer aldığı mısradaki zamana ait bir motifin yer alması mekân ve zamanı görünür anlamda da iç içe geçirir.

Walter Benjamin'e göre "mekân bir "mahfaza"dır ve "bir mekânda yaşamak, orada izler bırakmak demektir."" (Benjamin 2002, 98; aktaran İnci 2003, 45). Saba için de evin ve odanın değeri ailesinin orada bıraktığı derin izlerle ilgilidir. Şairin "Geçen Zaman" şiirinde bunu apaçık görürüz.

*Hiç olmazsa unutmamak isterdim!
Eski geceler, sevdiklerimle dolu odalar...
Yalnız bırakmayın beni hâtıralar!
Az yanımda kal, çocukluğum,
Temiz yürekli, uysal çocukluğum...
Ah, ümit dolu gençliğim,
İlk şiirim, ilk arkadaşım, ilk sevgim...
-Doğduğum ev! Rahatlayacak içim, duysam
Bir tek kapının sesini.
Ariyorum aklımda bir ninni bestesini... (1941) / (Saba 1961, 5)*

Görüldüğü üzere oda şair için çocukluk yıllarının, saadetinin yek-ahenk olduğu bir yerdir. Eski geceler, hatıralar, çocukluk, gençlik hep eskiye ait zamanlardır ve bu zamanı veren yer bir evin, hatıralarla ve insanlarla dolu odasıdır. Bachelard "ev sayesinde anılarımızın büyük bölümü barındırılmış olur." (Bachelard 1996, 36) der. Bu anılar; Saba için sadece güzel, neşeli ve huzurlu günlerin ifadesidir. Çünkü sekiz yaşında anneden, dokuz yaşında ise evinden ayrılan bir çocuk için evin sadece olumlu yönlerinin hatırlanması çok normaldir. Unutulmamalı ki çocukluk mekânları ve zamanları masalsıdır. Duygu ve değer yüklü bu zamanlarda ve çocukluğun geçtiği mekânlarda derin izler vardır. Bu nedenle onun için ev sadece bu masal âleminin güzelliğini yaşamak değildir; aynı zamanda onun çocukluğunun, masumiyetinin ve ilklerinin bir diyarıdır.

"Yağmurlu Bir Günde" adlı şiirde de evin; mazi ile yani çocukluk zamanları ile iç içe geçen bir kronotop olduğunu görürüz. Bu zamansal özellik sadece hissettirilmez; aynı zamanda ifade edilir.

Dünler, evvelki günler, geçen aylar ve yıllar

Turkish Studies

*Beni götürseydiler doğduğum eve kadar.
O evin taşlığında sevinçten ağlasaydım. (1932) / (Miyasoğlu 1999, 85)*

Okunduğu üzere şairin doğduğu evin yer aldığı şiirde kronotopun zaman ögesi önce gelir. Bu: “Dünler, evvelki günler, geçen aylar ve yıllar”dır. Ancak şair için evin, odanın sadece maziyle bütünleşen bir zamansal değerinin olduğunu söylemek yanlış olur. Çünkü oda, onun içinde bulunduğu zamanı da verir. Dolayısıyla odayı yalnızca şairin geçmişteki aile hayatının huzurunu ve çocukluk yıllarının masumiyetini, anılarını verdiği bir yapı olarak düşünemeyiz. Saba’yı bir aile kurduktan sonraki süreçte; kendi ailesini bir araya getiren ve aile kurumunu oluşturan; onları dışarıdan gelecek her türlü kötülükten koruyan manevi bir yapıyı arz etmesiyle de incelemeliyiz. Bakhtin’in, yazarın yaşadığı zamandan kopamayacağı ve bu durumun kronotopuna sızdığı savını da burada anmak gerekir.¹ Bir şair olarak Saba da yaşadığı anın, zamanın etkisini şiirlerine yer vermekten kendisini alamamıştır. “Oda” adlı şiirde de bu durumu görmek mümkündür.

*Odanın loşluğunda sessiz açılan mangal:
Doğan bir mehtap gibi ılık ve pembe yüzün.
(...)
Duyulmaz oldu şehir... Perdeler ve dört duvar
Bir su sesi, bir saat, çinkoda tıkırtılar (1936) / (Akbulut 2008,49)*

Yaşadığı anın huzurunu, evin perde ve duvarıyla koruyuculuğunu ve mangal/sobayla sıcaklığını dile getiren Saba, böylece zamanın sürekliliğini ve dinginliğini vermiş olur.

Şair için ev, oda sadece geçmiş ve dönemine ait güncel bir zamanı vermez. Geleceğe dönük bir zamanı da vererek kronotop olması açısından çok zengin anlamlar ve değerler katmanına sahip olur. Bu açıdan Salim Çonoğlu’nun dediği üzere “*Ziya Osman’ın şiirlerinde ev ve evle ilgili temalar,[sadece] çocuklukta yaşanmış ve bitmiş bir hayatın sembolü*” (Çonoğlu 2009, 494) değildir. “Beyaz Ev” adlı şiirde de görüleceği üzere ev, ‘geleceğe dönük’ ve ‘mutlu’ hayallere sahne olan bir mekândır.

*-Evim! Evim!... Ellerimle asacağım
Camlarına perdelerini.
Yatak odasında düşüneneğiz bir an
İki kişilik karyolanın yerini...
Yatak odamız, yemek odası, kiler,
Raflarında ellerinle yapılmış reçeller.
Karşı karşıya oturacağımız sofra,
Sürahide ışıldıyan su,
Yazın, rüzgâra koyacağımız testi;
Senin yatacağın öğle uykusu...
Sararacak bir yandan çardaktaki üzümler,
Kâh esecek rüzgâr, kâh dinliyeceğiz yağmuru,
Kâh karlarla bembeyaz kesilecek çimenler.
Hep geçireceğiz içimizden:
Hayat beraber, ölüm beraber...
Şu göklerin altında,
Olacağız o kadar bahtiyar
Ki çıkıp mezarlarından annemiz, babamız da,
Beyaz evimize yerleşecekler,*

¹ Bu konuda örnek çalışmalar için bkz: Nüket Esen, “Ahmet Mithat’ta Kronotop Kavramı”, **Kitap-İlk**, S:54 (2002), s.137-139; Tülin Arseven, “*Kassandra Damgası*’nda Kronotop Kavramı”, **Erdem**, S:63 (2012), s.47-62.

*Uzun kış geceleri onlar da aramızda
Göz göze bakışacak, mangalı eşecekler... (1942) / (Saba 1961, 13)*

“Beyaz Ev”, adından da anlaşılacağı üzere bir evin nasıl tahayyül edildiğini gösterir. Bu ev, şairin bütün sevdiklerini; hatta ölmüş anne ve babasını bir araya getirecek ütopyik bir mekân hâline gelir. Evin beyazlığı da bu hayalin saflığına işaret eder. Bu evin manevi değerini artıran en önemli etken ise şairin sevdiği kadınla bir araya gelmesini sağlamasıdır. Gelecek zaman fiilleriyle kurulan bu şiir; arzuların gerçekleştiği ve mutlu değerlere sahip bir ev kronotopunu gösterir. Bu ‘geleceğin evi’ konusunda Bachelard şunları söyler:

“... geleceğin evi, geçmişin tüm evlerinden daha sağlam, daha aydınlık, daha geniş olabilir. Doğduğumuz eve karşıt olarak kafamızın içinde düşünülen ev imgesi doğar. Yaşamımızın geç döneminde, alt edilmez bir yüreklilikle, o zamana kadar yapmadığımız şeyleri daha sonra yapacağımızı söyleriz. Ev inşa edilecektir. Bu düşünülen ev, basit bir mülk sahibi olma düşü, o zamana kadar kullanışlı, rahat, sağlıklı, sağlam, hatta başkalarının gözünde arzu edilir saydığımız niteliklerin yoğunlaştırılmış biçimi olabilir.” (Bachelard 1996, 83-84).

“Beyaz Ev” adlı şiirdeki ev, şairin küçük yaşta kaybettiği evden sonra yeni baştan kurmak istediği; elleriyle perdelerini takmayı ve odalarını düzenlemeyi planladığı bir mekândır. Bu düşünülen ev, her şeyin yeri belli olduğu için ‘rahat’; rafları ve sofralarıyla ‘kullanışlı’ ve dışarının rüzgârından, tehlikesinden koruyacak ‘sağlam’ bir yerdir. Ayrıca eşyanın yerli yerinde olması da zaman-mekân uyumunu gösterir. Çünkü bu durumda zaman akmaz gibi algılanır, eşyalar üzerinde donup kalır. Şiirdeki perde üzerine de bir şeyler söylemek gerekir. “Perdesiz bir ev yalın hâldir, boştur. Ev, camlarında perdeyle ev olur. Perde hem bizi yabancı gözlerden korur, böylece evimizi bize özel yapar; hem de yüklendiği estetik değerle evimize sıcaklık katar, kişiliğimizi yansıtır.” (Tunç 1999, 265). Perde; kapı, çatı, duvar gibi evin en temel öğelerinden biridir ve eve mahremiyet, yuva katan bir özelliğe sahiptir. Şair, “Kışa Girerken” adlı şiirde de görüleceği üzere perdenin mahremiyet ve korunma işlevinden faydalanmıştır.

*İndirin perdeleri, indirin perdeleri...
Sonbahar ağaçlarda ağlarken yaprak, yaprak.
Hışıldayan bu altın yağmuruna dalarak,
Dinleyim içerimde serinleyen kederi. (1928) / (Saba 1991, 58)*

Özlem Fedai’nin de belirttiği üzere; “Ev, içindeki eşyalarla birlikte, geçmiş zaman dilimlerini, hatıraları, iç hesaplaşma ve yüzleşmeleri içeren, insana geçmiş ve bugün arasında muhasebe yaptırın bir yüzleşme mekânıdır.” (Fedai 2009, 1239). “Kışa Girerken” ve “Oda” adlı şiirde perdelerin inmesi, dış dünyaya ile bağı koparan bireyin tefekkürüne, benlik arayışına ve kendiliğini tanımasına olanak vermesi açısından önemlidir.

Ziya Osman Saba için ev, kişiliğin ve esas özgürleşmenin, gerçek mutluluğun var olduğu bir yerdir. “Beyaz Ev” şiiri de bunun en belirgin örneklerindedir. Ayrıca nasıl ki Dostoyevski için ev, onu “insanların gözünden saklayan bir kabuk, koruyucu bir kılıf” (Dostoyevski 2003, 103) ise evin bu saklayan, koruyan, yalıtın işlevi Saba için de geçerlidir. İbrahim Tüzer’in Oğuz Atay’ın “Korkuyu Beklerken” adlı hikâyesinden yola çıkarak yaptığı okumada, evin farkındalık eşliğinde olan kimse için “ruhunun merkezi” ve “evreni” (Tüzer 2010, 54-58) olabileceği gerçeğini de burada Saba için söylemek mümkündür. Yiğınlardan kaçarak, kalabalıkta kaybolmadan hayatı anlamlandırabilmek bir ‘birey’ olarak Saba’nın eve yönelmesini ve bir ‘şair’ olarak da evin bu işlevini şiirlerinde ifade etmesini sağlar.²

²Ziya Osman Saba’nın hayatı, kişiliği ve sanatı hakkında geniş bilgi için bkz: Mehmet Nuri Yardım, **Ziya Osman Saba Sevgisi**, Nesil Yayınları, İstanbul 2010; Mustafa Miyasoğlu, **Ziya Osman Saba**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999; Sami Akbulut, **Ziya Osman Saba’nın Şiiri**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek

Ayrıca “*dikey zamanın*” (Bachelard 1996, 45) olduğu apartmanların aksine Saba'nın şiirlerinde kilerli, çardaklı, bahçeli, sofalı ve avlulu geleneksel evlerle “yatay bir zaman” görülür; bu yerlerde zaman genişler. Fakat Saba'nın şiirlerinde bilinenin aksine apartmanların da mühim bir yer tuttuğunu söylemek gerekir. Betül Coşkun, konak-yalıdan, apartman dairesine geçişi hem yaşanan medeniyet değişikliğinin bir sonucu olarak görür hem de bunun Cumhuriyet'in idealize ettiği yeni bir kimliğin oluşumu olduğunu söyler (Coşkun 2011, 893). Fakat Saba'nın şiirlerinde apartman dairesinin ideolojik, siyasi hiçbir yönü yoktur. Eski İstanbul yerini yeniye terk etmiştir. Doğal olarak da konaklar yerini apartmanlara bırakmıştır. Saba'nın şiirlerinde çocukluğunun mekânı, bahçeli bir yalı iken; gençliğinde ve evliliğinde yaşadığı evler ise ekonomik durumuna paralel olarak apartmanlar olmuştur. Fakat bu apartmanlar İnci'nin dediği üzere modernizmin bir sonucu olarak yalnızlığın, yabancılaşmanın (İnci 2003, 50) olduğu yerler değil; “Misakımillî Sokağı No. 37” şiirindeki gibi eski mahalle hayatının, sıcak komşulukların yaşandığı mekânlardır. “Bir Zamanlar” adlı şiirde de apartmanın olumlu anlam değeri dikkat çeker.

*Bir zamanlar oturduğum şu sokak,
Güzel isimli apartmanlar.
Sevinçle uyandığım sabahlar,
Taze gazetemi aldığım.
Evimin kapısını çaldığım
O mübarek akşamlar..
Geceler.. Akıp giden bir yarı aydınlıkta,
Başlarımız aynı yastıkta.. (1942) / (Saba 1943, 26)*

Her ne kadar şair için apartman dairesi, ailesini bir araya getirdiği için önemli olsa da arzulanan esas mekân; bahçe içinde küçük de olsa müstakil, mütevazı bir yapıdır. Bu ev, gelecek zamanı içine alan, huzuru, sevgiliyi ve sevgiyi bir araya getiren kronotop özelliğine sahiptir. “Bir Yer Bilirim” adlı şiirde bu durumu görmek mümkündür:

*Bir yeşil yer bilirim ormanların içinde,
Bütün gün mavi bir gök, bir rüzgâr, akşam esen.
Dedikodusuz bir köy, herkes kendi işinde,
Bahçeli, küçük bir ev, kapıyı çalınca: Sen!*

*Arılar kovanlarda, kulübesinde köpek.
Her an düşüneceğim: Allah ne kadar iyi!
Bir parça aşk, bir parça sevinç, su, güneş ekmek,
Bahtiyar, seveceğiz, yaşamayı, ölmeyi. (1942) / (Saba 1991, 70)*

Şairin ikinci evliliğinden sonra da şiirlerinde evin ve odanın değeri değişmez ve oda şaire sürekliliği, akıp giden zamanı ve düzeni ifade etmeye devam eder. Ayrıca şair, sadece kendi evinde mutludur, rahattır. Zira ““Kendini evinde hissetmek” – genellikle bir yer, mekân, ortam bağlamında kullanılır; insanın rahat olduğu, neyin nerede olduğunu bildiği, kendini ait hissettiği, kendi olabildiği ve kimsenin ona karışmadığı bir yerdir söz konusu olan, insan evinde böyledir, evin mantığı bunu gerektirir.” (Akaş 1999, 135). Bu nedenle sadece “şehrin/dünyanın/hayatın karmaşası ve insani değerleri yok eden kimi özellikler” (Çonoğlu 2009, 510) şairi eve yönlendirmemiştir. Şair, kendini evinde rahat hissettiği için evini ve evine ait değerleri yüceltmıştır. Bu nedenle zannedildiğinin aksine Saba'da sadece geçmişte saplanıp kalan bir ev

Lisans Tezi, Van 2008; Selda Uygur, *Türlerarası İlişkiler Açısından Ziya Osman Saba'nın Şiir ve Öyküleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005; Mehmet Kaplan, “Düşümde”, *Şiir Tahlilleri 2 Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s.382-389.

düşüncesi yoktur. Evin güncel zamanını bildiren değeri sıklıkla onun şiirlerinde kullanılır. Saba'nın "Herkesin Evi İçin" adlı şiiri bu minvalde değerlendirilebilir.

*Şu küçük oda her gece böyle ılık,
Her gece şu masada ekmeğim, suyum,
Her geceki uykum... (1948) / (Saba 1957, 70)*

Evlendikten sonra şair için evin ve odanın duygu değeri değişmediği gibi; eşi ve çocuğuyla birlikte olmasını sağlayan bir işlev kazanarak şiirlerinde daha önemli bir anlam alanına sahip olmuştur. Bir anlamda Bachelard'ın dediği gibi "yuva" (Bachelard 1996, 111) niteliği kazandığı için değeri daha fazla artmıştır. Özellikle şairin ikinci evliliğinden sonra çocuklarının olması eve yüklediği anlamların artmasına neden olmuştur. Böyle bir evde mutlu olan şair için zaman hızlı akar. "Her Akşam Bu Odada..." adlı şiirde de bu zaman-uzam-duygu birlikteliği görülür.

*Daha çok anlıyorum kıymetini
Her akşam bu odada buluşmamızın.
Farkında olmaksızın o kadar mesut,
Dereden tepeden konuşmamızın.
Dinlemek böyle saatlerce, sözünü,
Görebilirken daha yüzünü.
Bırakmak istemiyor elim elini.
-Sallamadan ah hiçbir veda mendilini.-
Seyretmek, beşiğinde şu çocuk uykusunu,
Acı gün göstermeden, dağıtmadan sürüyü,
Ayırmadan, Allahım, anadan kuzusunu. (1946) / (Saba 1961, 92)*

"Yeryüzünde" adlı şiir de aile-ev-mutluluk üzerine kurulmuştur. Ziya Osman Saba için tek odasının çocuklarla dolması yegâne mutluluktur. Çocuk cıvıltılarıyla bir oda onun en büyük hayalidir.

*Sarışın, esmer, çelimsiz, tombul,
Yarın, öbür gün tek odama dolacak.
Kız mı, oğlan mı bilir miyim,
Bilir miyim kaç çocuğum olacak? (1952) / (Saba 1957, 9)*

Şair için bütün evler kutsaldır; kulübe, konak, bodrum, tavan arası duygu değeri bakımından hiçbir farklılık taşımaz. Çünkü önemli olan evin garip kuşun 'yuva'sı olma niteliğidir. "Herkesin Evi İçin" şiiri bu duygu değerine işaret eder.

*Kulübesi, konağı, bodrum, tavan arası,
Her evin dumanı yükselir sana doğru.
Bilirsin oralarda çorba piştiğini,
Beşikler sallanıp
İnsanların seviştiğini.
Her ev bir "garip kuşun yuvası",
Sen yapmışsın onları, sen koru!
Göreyim her evin yerinde durduğunu,
Her akşam, üstlerinde yıldızlanan gök kubbesi,
Kapı önlerinde çocukların sesi... (1948) / (Saba 1957, 71)*

Bu evlerden kulübe, şairin "Deniz Kıyısındaki Kulübe" adlı şiirinde şöyle görülür:
*Bir deniz kıyısında kursam kulübemi...
İsterim her şeyim denizden yana olsun.
Çakıl taşları, şeytanminarelerim, yosun,*

Turkish Studies

Deniz sesi, deniz ufku, deniz meltemi...
 (...)
 Ah, bir deniz kıyısında, buralardan uzak,
Başımızı sokacak bir kovuk;
Çoluk çocuk,
Yaz, kış. (1954) / (Saba 1957, 18)

Kulübe mütevazı bir yapıdır. Deniz kıyısında ve ailecek bir arada olunması zamanın genişlemesini ve huzuru verir. Bachelard, kulübe ile ilgili şunları söyler: "... kulübelerle ilgili düşlerimizin çoğunda, uzaklarda yaşamayı, tıka basa dolu evlerden kente özgü kaygılardan uzakta yaşamayı dileriz. Kendimize gerçek bir sığınak bulmak amacıyla düşüncelerimizin içinde kaçıp gideriz." (Bachelard 1996, 58). Saba'daki kulübe düşü de bir sığınma, bir kaçıştır. Aynı zamanda onun mütevazı hayat şeklinin bir yansımasıdır.

Şairin muhayyilesinde bir ev imgesi vardır ve bu, gelecek zamana dönük bir hayalle örülüdür. Bu eve giden yol da önemlidir; zira "Evim, Karım, Çocuğum" adlı şiirde de görüldüğü üzere eve varıştaki yolda zaman hızlı akar.

Şu fakir mahallede bir göz evim olsaydı,
Nasıl sevinç içinde çıkardım şu yokuşu.

Arkadaşlık ederdin yolda ihtiyar komşu.
Nasıl hafif gelirdi eve taşıdıklarım. (1941) / (Saba 1961, 33)

"Evim, Karım Çocuğum" adlı şiirin adından da anlaşılacağı üzere evin birleştirici bir niteliği vardır. Aynı minvalde yazılan "Ana, Baba, Evlât" adlı şiir de odanın bir araya getirici vasfını gösterir.

Beceriksiz nefes alışları duyulur.
-Ana, baba, evlât, küçük odada üçü-
Etrafında deste deste nur,
Ağzında ak bir koku annesinin sütü. (1946) / (Saba 1961, 88)

Şair için sadece kendi evi değil; sevdiği kişinin evi de huzurlu ve değerli bir yerdir. Çünkü bu ev, "Yetişir" adlı şiirdeki gibi iki sevgilinin bir araya gelmesini sağlayan işlevsel bir mekândır.

Evine misafir geleyim,
Kahvemi sen pişir.
Taze doldurulmuş sürahidin
Bir bardak su ver
Yetişir... (1944) / (Saba 1961, 34)

Şair için evin duygu değerinin ne kadar büyük olduğunu "Doğacak Çocuklardan" adlı şiirdeki gibi onun başkalarının evine verdiği önemden de anlayabiliriz.

Doğacak çocuklardan bahsedin bana,
Genç evliler,
Yeni kurduğunuz evden. (1943) / (Saba 1961, 36)

Şair, eve o kadar önem verir ki yıllar önce oturduğu bir eve şiir yazmaktan kendini alamaz. Burada önemli olan dört duvarlı bir yapı değil; evin taşıdığı manevi değerdir. Zira bu ev, onun eşiyile bir aşk yuvasına dönüşen, çocuklarının doğumuna sahne olan bir yerdir. Şair için bu ev temsilde bütün evlerin sadece olumlu değerleri çağrıştırması dikkate değerdir. Çünkü şiirde de görüleceği üzere şairin evlerinde olumsuz hiçbir şeye, hiçbir kişiye yer yoktur. Bunda şairin küçük yaşta evinden ayrılmasının etkisi olsa gerek. Zira mizaç itibarıyla sakin ve evcimen olan Saba, bu

yapıdan mahrum kalınca kendisini ortada kalmış gibi hisseder. Dokuz yaşında Saba sadece evinden değil; ölmüş annesinin ve anneannesinin hatıralarından, babasından, mutlu geçen çocukluğundan da ayrılmış olur.

“Misakımillî Sokağı No. 37” adlı şiirde şairin eski mahallesine ‘hatıralar’, eski evine de ‘mesut’ demesi verilen kronotopları anlamak açısından dikkat çekicidir.

*Ah, şimdi hâtıralar mahallesinde
Misakımillî sokağı No. 37.
Orası bütün evler, bütün ömür içinde,
Mesut olduğumuz evdi.*

*Talihin bir gün karşımıza çıkardığı.
El ele döşediğimiz bir çift küçük odası.
Ne diyeyim bilmem ki:
Gönül sarayı, aşk yuvası...*

*Akşamlar iner “kaymak yoğurt” çularla,
Kaldırımlar benim için gölgelenirdi.
Saatler ilerler bozacılarla,
Derken bir komşu seslenirdi.*

*Pencerelerimizden biri karşı arsaya bakar,
Ötekinin önünde bir havagazı feneri;
Rüzgârla açılıp kapanırdı ışığı,
Geceleri...*

*O geceler, doğan günler orada,
Kaderlerin en güzelini ördü.
Misakımillî Sokağı No. 37,
Çocuğum orada dünyayı gördü.*

*Misakımillî sokağı! Senin
Esen rüzgâr, yağan karını sevdim.
Camin önüne her oturuşta seyrettiğim
Arnavut kaldırımlarını sevdim.*

*Bir çocukluk oyunu mu oynadık orada?
Sen gelin olmuşsun, ben güvey.
Sen öyle güzel; ben, daha genç,
Yepyeni taptazeydi her şey.*

(...)

*Söz birliği etmiş şimdi saksular, perdeler,
Elektrik lâmbasıyla değiştirilen fener.
O sokağa ne zaman yolum düşse, bir ses:
Günler geçti, geçti, geçti.. der. (1951) / (Saba 1957, 26-28)*

O eski ev, şaire zamanın geçtiğini ve yaşadığı güzel duyguları, anıları vererek bir kronotop olma özelliği gösterir. Ayrıca “şairin, evi adresiyle vermesi, ondaki aidiyet duygusunun dışavurumudur.” (Fedai 2009, 1243). Ev ile kendi arasında “gündelik kazanımların peşi sıra gitmekten kendisini alıko[yan] ve asıl kimliğiyle bütünleşerek “evren”inin merkezine doğru bir yola koyul[anlar]” (Tüzer 2007, 225) gibi Saba da evi ile kendiliğini keşfetmeye doğru bir

Turkish Studies

yolculuğa çıkar ve “evinden evrenini” seyrederek; sıradan bir mahalle hayatının varoluşuna katkısının sırrını çözer. Evin kimlik duygusuna ve şairin kendiliğini tanınmasına katkısı, duygu ve düşünce değeri bakımından dikkat çekicidir.

“Bir Ölünün Arkasından” adlı şiirde ise zamanlar iç içe girer.³ Oda merkezinde geçmişe dönük ‘ölü’ ve geleceğe dönük ‘hayal’ unsuru iç içe girer. Özlemlerin, isteklerin ve geçmişe dair unsurların bir arada olduğu bu şiirde kronotop olan evin zamansal değeri geniştir.

*Ey ölü, az daha yaşatmak isterdim seni,
Habersiz bırakıp gittiğin evde.
Giysen hazır duran terliklerini,
Odalarda dolaşsan, öksürsen,
Toplasan bu yaz da bahçende yemişleri,
Az daha ömür sürsen.
Gözlerimin önünde hep boyun bosun,
Nasıl girerdin şu kapıdan, memnun,
Şu iskemleye otururdun.
Avuçlarımda, ılık, el sıkışın,
Bana bakışın...
Nasıl uzatırdın bana şu sürahiyi?
Seyrederdik uçan bulutları, geçen gemileri.
Nasıl son defa konuştun, son defa güldün?
Nasıl öldün? ...
Nasıl öldü, Yarabbim, nasıl öleceğiz?
Hangi sonsuz geceler, iklimler geçeceğiz,
Bundan sonra da bir gün aynı sofrada
Oturacak mıyız bir daha?... (1941) / (Saba 1961, 16)*

Ziya Osman Saba'da evin düşler, hayaller ve hatıralarla iç içe geçmesi tesadüfi değildir. “Evin, insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük birleştirici güçlerden biri olduğunu” kanıtlamaya çalışan Bachelard'a göre bu birleştirmelerde bağlayıcı ilke düş kurmadır. “İnsan, doğduğu evi düşlediğinde, düş kurmanın olanca derinliği içinde o ilk sıcaklığa döner, madde dünyasının oluşturduğu cennetin o çok ılık maddesinin bir parçası haline gelir.” (Bachelard 1996, 34-35).

Örneğin “Bir Oda, Bir Saat Sesi” adlı şiir;
*Bir oda, içinde bir saat sesi.
Hayatın sırtımdan giden pençesi,
Ve beni maziye götüren bir el,
Eski günlerimiz, sessiz ve güzel...
Bulduğum kayıplar, her günkü yerin,
İşte konsol, ayna, köşe minderin,
Seccaden, tesbihin, namaz başörtün.
Bir şey değişmemiş, sanki daha dün.
Yine ortancalar altı camının,
Dışarda sükûnu yaz akşamının,
Bahçemiz sulanmış, ıslak her çiçek.
-Kapı çalınacak, babam gelecek... (1942) (Saba 1961, 20)*

³ Zamanın bireylerde iç içe geçerek öznellik kazanmasına örnek bir çalışma için bkz: Mustafa Apaydın, “Adalet Ağaoğlu'nun *Dar Zamanlar* Üçlemesinde Zaman Kurgusu Üzerinde Bazı Değerlendirmeler”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S:2 (2006), s.17-38.

Bachelard'ın ev-düş ilişkisiyle ilgili dediklerini tam anlamıyla destekler. Kapının çalması, babanın eve gelmesi, annenin her zamanki yerinde oturması, bahçenin sulanması maziye ait ve düşsel bir durumdur. Bu nedenle şairin ev ile ilgili şiirlerinde “*bir umut, bir dilek, bir özlem*” (Sorlin 2004, 7) olan düşün yoğunlukta olması tesadüfi değildir. Bu, evin; özellikle de geçmişte oturlan evin doğrudan düşü, düşün de doğrudan evi çağrıştırmasıyla ilgilidir (Bachelard 1996, 34-35). “Yaşadım, Artık Bitti” ve “Sizleri Görüyorum” adlı şiirler de ailenin, evin ve düşün bir araya geldiği metinler olması açısından bu duruma örnek olarak verilebilir.

*Beni hep kucağına alıyor büyükbabam.
Karyolamın başında masal söylüyor dadım.
İlk defa tutuyorum sevgilimin elini. (1940) / (Saba 1961, 109)*

*Sizleri görüyorum, bahçemizdeki çamlar,
Bütün gün gölgesinde oynadığım dost badem.
Derken dallardan, ılık, iniveren akşamlar:
Evine dönen babam, camda bekliyen annem.*

*Ah, bütün sevdiklerim, bütün kaybettiklerim!
Neyi arayım, yerde kurt, göklerde yıldız mı?
Babam, annem, evimiz, bahçem, çitlenbiklerim,
Sizler rüya mıydınız, sizler yaşadınız mı? (1939) / (Saba 1961, 72)*

Böylece Saba'nın şiirlerinde geçmiş, hâl ve gelecek zamanları içeren ev-oda kronotopu; birleştiricilik, mahremiyet, aidiyet, huzur, anı ve hayal gibi duygu değerlerini üzerinde taşıyarak geniş bir anlam alanına sahip olur.

Konsol-Dolap-Çekmece-Sandık Kronotopları

Dolap, çekmece, kasa/sandık; Bachelard'a göre geçmişi saklayan içtenlik düşlerinin ulaşılamaz birikimine sahiptir (Bachelard 1996, 100). Zamanla problemi olan her insanda bu zamanı koruma veya değiştirme isteği vardır. Bu değişim, ya geleceğe ya da geçmişe dönüktür. İnsanlar, geçmişi durduracak bir yer ararlar; ancak zihin bunu kurmaya yetmez, maziye muhafaza edemez. Bu nedenle zaman nesnelere, mekânlarda kendini gösterir; çekmecelerde, dolaplarda hapsedilir. Böylece eşyaya sinen ruh hissedilir. Duygusal değer taşıyan bu eşyalardan dolap konusunda Bachelard, şunları ifade eder:

“Dolabın iç mekânı, bir içtenlik mekânı, her önüne gelene açılmayan bir mekândır.

... Dolabın içinde, bir düzen merkezi yaşar ve bu merkez, bütün evi sınırsız bir düzensizlikten korur. Orada düzen egemendir, daha doğrusu orada düzen bir egemenliktir. Düzen, yalnızca geometrik değildir. Düzen, ailenin tarihini anımsar.” (Bachelard 1996, 101).

Saba'nın şiirinde dolap/konsol kronotopu kendisini en çok “Bir Oda, Bir Saat Sesi” adlı şiirde gösterir. Konsol çekmecelerin, bölmelerin olduğu bir dolap gibidir; ancak üstüne çeşitli objeler konulması açısından da vitrine benzer. Her halükarda dolaplı bu mobilya Milosz'un da dediği üzere “*sessiz anılar yığınyla ağzına kadar doludur.*” (Bachelard 1996, 101). Şairin bulduğu kayıpları hapseden, koruyan bu konsol “Bir Oda, Bir Saat Sesi” adlı şiirde şöyle geçer:

*Bulduğum kayıplar, her günkü yerin,
İşte konsol, ayna, köşe minderin, (1942) / (Saba 1961, 20)*

Niçin bir odada birçok nesne varken; şair, konsoldan bahseder? Çünkü konsol maziye içinde taşır. Üstüne konulanlar ya fotoğraflardır ya da manevi değeri olan eşyalardır. İçine; yani dolap veya çekmece gözüne konulanlar ise anılarla yüklü eşyalardır. Bu nedenle konsol hem

maneviyatı hem mahremiyeti hem de muntazamlığı temsil eder. Şairin “Çocukluğum” şiirinde de bunu görürüz.

*Çocukluğum, çocukluğum...
Bir çekmece de unutulmuş,
Senelerle rengi solmuş,
Bir tek resim çocukluğum... (1936) / (Saba 1961, 15)*

Burada çekmece kronotopu dikkat çeker. Çekmece, birçok eşyayı içinde barındırır. Bununla birlikte o eski eşyaların içine konulduğu bir ‘atılma’ yeridir. Dolayısıyla çekmece hem bu nesnelere dağılmasını, kaybolmasını engeller hem kişinin duygu değeri taşıyan nesnelere mahremiyetini sağlar hem de kişinin bu rahatlık duygusuyla bir kenara attığı şeyleri unutmasına, ihmal etmesine yol açar. Çünkü kişinin elinin altında olan şeyleri unutması kolay değildir. Ancak bir odaya, bir odanın içindeki dolaba, bir dolabın içindeki çekmeceye hatta kilitli bir çekmeceye koyduğu şeyi unutması, ihmal etmesi çok daha kolaydır. Kişi, bu şeyi başkalarından gizlediği, mahrem kıldığı gibi bir süre sonra kendisi de bu şeye uzak kalır. Tıpkı şairin çocukluğuna uzak kalması gibi. Şairin burada çocukluğunu rengi solmuş bir tek resme benzetmesi de dikkat çekicidir. Çünkü fotoğraf anlık bir zamandır ve şair, çocukluk zamanının bir fotoğrafı gibi kısa geçtiğini düşünür. Fotoğrafın renginin solmuş olması ise hem üzerinden geçen zamanın uzunluğuna hem de yıpranan artık eskisi gibi olmayan bir hâlin varlığına işaret eder.

Sandık ve hatıranın iç içe geçmişliğini gösteren en güzel örnek ise “Bir Kapı” adlı şiirin son mısrasıdır. Zira sandık; şairin kaybettiği bütün bir dünyayı gözlerinin önüne sunar. Bu nedenle sandıkta zaman yıllanmıştır ve duygu değeri de kuvvetlenmiştir. Sandıkta nesnelere ve dolayısıyla bunlarla ilgili hatıraların çokluğu duygu değerinde yoğunluğa ve çeşitliliğe yol açar. “Bir Kapı” adlı şiirde sandık bir teşbih unsuru olmakla beraber bu söylediğimiz özellikleri üzerinde taşır.

*Bak o kapıdan, orda her eşya bir tanıdık.
Kat kat kederlerinden soyunup çırılçıplak,
O kaybolmuş dünyayı bir an bulur gibi bak:
Bütün hatıraların dizili sandık sandık. (1929) / (Saba 1961, 64)*

Dikkat çektiği üzere Saba'nın şiirlerinde dolap, çekmece ve sandık kronotopları zaman ögesi bakımından daha çok geçmişini temsil eder ve manevi anlamda duygu değerleri yükündür.

Köşe Kronotopu

“Köşe öncelikle, bize varlığa özgü değerlerin ilkinin, hareketsizliği sağlayan bir sığınaktır. Varlığımın güvenli, yakın yeridir.

Köşesinde dinginlik içinde olma bilincinden, deyim yerindeyse, bir hareketsizlik yayılır. Bu hareketsizlik ışın ışın yayılır. Bir köşeye sığındığımızda, kendini iyice gizlenmiş olarak duyumsayan bedenimizin çevresinde düşsel bir oda oluşur.” (Bachelard 1996, 155).

Odanın içinde ayrı bir bölme gibi olan köşe; aidiyeti, mahremiyeti ve dinginliği verir. Kişiyi özel zamanlar ve duygular veren köşe; hususi bir anlam alanına sahiptir. “Bir Oda, Bir Saat Sesi” adlı şiirdeki gibi.

*İşte konsol, ayna, köşe minderin,
Seccaden, tesbihin, namaz başörtün. (1942) / (Saba 1961, 20)*

Bu şiirde köşe, özel bir anlama karşılık gelir. Çünkü anneye ait bir yerdir. Köşe minderinin bir aidiyet duygusu ve manevi anlamda bir duygu değeri vardır. Ayrıca köşeye çekilen kişide savunma ve geri çekilme psikolojisi görülür. Bir kaçış mekânıdır; köşe. Çünkü güvenlidir. Peki!

Turkish Studies

Anne niçin köşe minderinde oturur? Çünkü köşeler aynı zamanda bir odaya hâkim olunan ve herkesin gözlemlenmesine olanak tanıyan yerlerdir. Ayrıca bunda bir kadının kendisini arkaya dayayarak daha güvenli ve rahat hissetme duygusu da vardır.

Köşe aynı zamanda kenara itilmişliği, yalnızlığı da verir. Toplumda dikkati çekmeyen insanlar kıyıda köşede kalırlar. “Omuz Omuza” adlı şiirde de bu duygu değerini görmek mümkündür.

*Öpülmemiş dudaklarıyla bir köşede yalnız,
Boynu bükük kız. (1953) / (Saba 1957, 63)*

Köşe ve yalnızlık birbirini çağrıştıran kavramlardır. Çünkü mekân olarak köşe sınırlı bir yer kapsar ve kendisiyle baş başa kalmış ya da bırakılmış insanlara ait bir yer olma özelliği taşır. Aidiyet, mahremiyet ve uzlet mekânı olan köşe, Saba'nın şiirlerinde diğer kronotoplara göre daha az kullanılmıştır.

Bahçe Kronotopu

Bahçe kronotopu, şairin ev kronotopuyla yakından ilgilidir. Bahçe evin mülkiyet alanına giren, aynı zamanda dışarı ile bağlantı sağlayan bir ara mekân gibidir. İnsanların bir araya gelmesini de sağlayan bahçe şaire ağaçları, çiçekleri, kokuları, kuşları ile olumlu değerleri ve öncelikle akıp giden maziye çağrıştırır. Zira Saba, bahçeli bir yalıda büyümüş ve bu bahçede oynadığı oyunları, bahçivanın ağaçları sulamasını, anneannesinin pencereden bahçeyi seyretmesini hiç unutmamıştır.⁴

Bahçe kronotopu “Bir Oda, Bir Saat Sesi” adlı şiirde şöyle geçer:
*Bir şey değişmemiş, sanki daha dün.
Yine ortancalar altı camının,
Dışarda sükûnu yaz akşamının,
Bahçemiz sulanmış, ıslak her çiçek. (1942) / (Saba 1961, 20)*

Dün; geçmiştir, mazidir. Ancak yakın geçmiştir. Bu, şairin çocukluk zamanlarını daha dün gibi hatırlamasından, yakın hissetmesinden kaynaklanır. Bahçe ve sulamak eylemi kozmik anlamda durgun zamanı verir. Gün sonlanır, sakinlik gelir ve gündüzün meşguliyeti artık biter. Böylece bahçe, huzurlu bir duygu değeri taşır. Ayrıca bahçe çevreli, sınırlı bir mekândır; eve ait bir yerdir; fakat evin de dışındadır. Hem huzurlu hem de insanların bir araya gelmesine olanak tanıyan bütünlüğü bir alandır. Bu bütünlüğü “Nasıl Anmazsın” adlı şiirde de görmek mümkündür:

*Nasıl anmazsın o çocukluk günlerini!
Dalda bülbülü vardı, gökte beyaz bulutu.
Annem vardı, babam vardı.
Bahçemizde, ılık, uzayan günlerdi yaz,
Bir beyaz âlemde kış.
Başkaydı güneşi, böyle değildi ayı.
Artık istemiyorum yaşamayı!
Bir gün ver bana Tanrım,
Tâ çocukluğumdan kalmış... (1942) / (Saba 1961, 23)*

⁴ Bkz: Ziya Osman Saba, “Bir Kurban Bayramı Hikâyesi”, **Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi Değişen İstanbul**, Varlık Yayınları, İstanbul 1992, s. 68-75; Ziya Osman Saba, “Ev”, **Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi Değişen İstanbul**, Varlık Yayınları, İstanbul 1992, s. 93-102.

Bahçe ve çocukluk arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu bahçenin uzak olduğunun bilincinde olan şair, yine de bu bahçeyi, dolayısıyla çocukluğuna ait olumlu değerleri istemekten, hatırlamaktan geri duramaz. “Rabbim, Nihayet Sana” adlı şiirde bahçenin bu maziye ait zamanını ve olumlu duygu değerini bir arada görmek mümkündür.

*Gecenin sonu seher, kışın sonunda bahar.
Belki de bir bahçeyi müjdeliyor şu duvar,
Birer ağaç altında sevgilimiz, annemiz. (1941) / (Saba 1961, 27)*

Ancak yine de şair, “Çocukluğum” adlı şiirdeki gibi baharın yani çocukluk zamanlarını temsil eden bahçelerin geri gelmeyeceğini bilir.

*Çocukluğum, çocukluğum...
Uzakta kalan bahçeler.
O sabahlar, o geceler,
Gelmez günler çocukluğum. (1936) / (Saba 1961, 15)*

Bahçenin zaman ve duygu değeri olarak geçmişe ait ve müspet anlamları içermesi, “Artık Yaşamak İçin” adlı şiirde de görülür.

*Düşünceli yürürken, bir yol dönemecinde
Çıkacak önümüze beyaz dallarla bahar.
Hatırlatacak bize şen çocukluğumuzu,
Ergüvanlı bir bahçe, mor salkımlı bir duvar. (1938) / (Saba 1961, 11)*

Şair için ev, bahçeyle bütünleşmiştir. Bu nedenle bir evin neşesini, huzurunu artıran şeylerden birisi de eve gelirken bahçelerden gelen güzel kokuları almaktır. Bu nedenle şair için ev-bahçe vazgeçilmez bir birlikteliktir. Şairin geçmişe dönük bahçe kronotopu yanında, ev kronotopuna benzer şekilde geleceğe yönelik bir bahçe tasavvuru da vardır. “Bir Yer Düşünüyorum” adlı şiirde bu durumu görebiliriz.

*Bir yer düşünüyorum, yemyeşil,
Bilemem, neresinde yurdun.
Bir ev günlük güneşlik,
Çiçekler içinde memnun.
Bahçe kapısına varmadan daha,
Baygın kokusu ihlamurun.
Gölgesinde bir sıra, der gibi:
-Oturun! (1948) / (Saba 1957, 20)*

Saba'nın şiirlerinde bahçenin yaşadığı zamanı temsil etmesi bakımından otobiyografik bir özelliği de vardır. “Yeniden Başlayış” şiiri buna örnek olarak gösterilebilir.

*Allahım, bakıyorum her mahlûkun yavrusu..
Yeşeren çayırlarda yeni otlayan kuzu,
Toprakta karıncalar, kuşlar yuva dolusu.
Dünkü kuru dallarda ilk çatlıyan tomurcuk.
Bir anne kucağında gülümsiyen bu çocuk!
Gözlerinde ilk hayret, dudağında ilk hece.
Beri yanda cıvıltı içinde bütün bahçe,
Kendiliğinden açan gül, doğan gün, biten kış,
Ölmüşlerin içinde bu yeniden başlayış!.. (1946) / (Saba 1961, 91)*

Saba'nın şiirlerinde birçok mekân aynı kronotopa sahiptir. “Ölümler” adlı şiirde de oda, bahçe, sofa; maziye ait bir zamana ve şairin sevdiklerine dair hatıralarına yol açan yerlerdir.

Turkish Studies

Özellikle sofa şair için, oda kronotopu gibi birleştirici bir duygu değerine işaret eder. “Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer” (Türkçe Sözlük 2005, 1720) olan sofa; yol, salon, kapı gibi karşılaşmalara da olanak tanıyan yerlerdir.

*Ölüler, ölüler her yerdesiniz!
Ne zaman aynaya baksam,
Görünüveriyor babam...
Bahçem, odam, sofam,
Nereye geçsem, nereye çıksam;
Hâtıram!
Her yerde sizden bir eser. (1942) / (Saba 1961, 17)*

“Sizleri Görüyorum” adlı şiirde de bahçe; zamansal olarak maziye, duygu değeri olarak çocukluk oyunlarının tüm masumiyetini ve cıvıltısını, aile birlikteliğini veren bir kronotoptur.

*Sizleri görüyorum, bahçemizdeki çamlar,
Bütün gün gölgesinde oynadığım dost badem.
Derken dallardan, ılık, iniveren akşamlar:
Evine dönen babam, camda bekleyen annem.
Ah, bütün sevdiklerim, bütün kaybettiklerim!
Neyi arayım, yerde kurt, göklerde yıldız mı?
Babam, annem, evimiz, bahçem, çitlembiklerim,
Sizler rüyamydınız, sizler yaşadınız mı? (1939) / (Saba 1943, 76)*

“Bu Vakitsiz Giden Yaz” adlı şiirde ise bahçenin kozmik zamanı vererek; mevsimsel değişiklikleri ifade etmede kullanıldığı görülür.

*Çardak altları bitti, bitti üzümün tadı,
Artık ihtiyar çamlar, selviler saltanatı,
İşte bir kere daha haraboldu bahçeler. (1937) / (Saba 1961, 66)*

Saba'nın şiirlerinde maziye, maneviyatı, müspet değerleri ifade eden bahçe, aynı zamanda şimdiki, gelecek ve kozmik zamanı içermesi yönüyle ev kronotopu gibi işlevsel ve sık kullanılan bir kronotoptur.

Eşik Kronotopu

Eşiğin en temel özelliği “bir dönüm noktası ve kopuş kronotopu” olmasıdır. Eşikler, “kriz olaylarının, bir insanın tüm yaşamını belirleyen düşüşlerin, dirilişlerin, yenilenmelerin, tecellilerin, kararların gerçekleştiği yerlerdir. Bu kronotopta zaman temelde ansaldır; sanki hiç süresi (duration) yokmuş” gibidir (Bakhtin 2001, 322). Saba için de eşiğin bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkündür. “Ahret” şiirinde eşik; bir geçiş yeridir ve anlık bir zamanı verir.

*Bir yükü atmış gibi içimde bir hafiflik,
Oraya geçmek için aşacağım bir eşik,
Bir lâhza tutacağım bana uzanan eli. (1938) / (Saba 1961, 24)*

Şiirin adından da anlaşılacağı üzere şairi, ahirete dolayısıyla anne ve babasına ulaştıracak bir safhadır, eşik. Şiirin son bendinde de şair bu durumu şöyle dile getirir:

*Bir el gözlerimdeki perdeyi sıyracak.
Onları bulacağım... Ve annem şaşıracak:
“Oğlum! Ne kadar da büyütmüş ben görmiyeli.” (1938) / (Saba 1961, 24)*

Eşikler bir geçiş yeri olarak sadece iki dünya arasında bir bağlantı kurmaz. Şairin dış dünya ile evi arasında da bir sınır oluşturarak onu güvenli limanı olan evine ulaştıran etkili bir işleve sahip

Turkish Studies

olur. “Oda” adlı şiirde eşığı, hem dışarıya hem de içeriye ait arada kalmış bir ara mekân olarak görmekteyiz. Ayrıca burada eşik, şairin akşam eve dönüşü ile birlikte kozmik açıdan günün bitişini de ifade eden bir kronotoptur.

*Kapıyı sen kilitle, sen yambaşımda kal!
Eşikte can veriyor, dinleyelim, o kartal,
Beraber dinliyelelim sustuğunu gündüzün.* (1936) / (Demirel 2007, 61)

Kapı eşikleri aynı zamanda bekleme yerleridir. Bir anlamda umut ve süreklilik duygusunu taşırlar. “Beklemek” adlı şiir bu kronotopu şöyle gösterir:

*Bir gün gelecek elbet, elbet bir gün gelecek.
Bir gün gelir de belki açar diye sahibi,
Kapalı bir kapının eşğinde durarak
Ben dâima beklerken mermer aslanlar gibi;* (1934) / (Yüksel 2006, 20)

Saba için eşik, bir dönüm noktası olarak geçiş ve bekleme yeridir. Anlık ve kozmik zamanı vermekle beraber süreklilik duygusu da taşıyan işlevsel bir değere sahiptir.

Kapı Kronotopu

Kapı kronotopu açık, kapalı gibi sıfatlarla beraber açılmak, kapanmak gibi fiilleri de kapsar. Dört farklı hâl ve birçok duygu değeri olan kapı (Demir 2011, 352) engel olabildiği gibi engelleri(ni) yine kendisi açması nedeniyle olumlu anlamları da barındırır. Evi, dolayısıyla aileyi, dışarıdan gelebilecek her türlü kötülükten koruyan kapı, mahremiyete ve korunma ihtiyacına olanak tanır. Engelleri aşmada ve sevilen kişiye kavuşmada kapının bir geçit işlevi de vardır. “Bir Oda, Bir Saat Sesi” şiirinde olduğu gibi:

-Kapı çalınacak, babam gelecek... (1942) / (Saba 1961, 20)

Bu, şairin umudunun bir ifadesidir: “Kapı çalınacak, babam gelecek”. Bachelard, “İstekleri, iç dürtüleri, varlığı en gizli yerine varıncaya kadar açma dürtüsünü, içine kapalı tüm varlıkları açma isteğini bir araya toplayan bir düşün kökenidir.” (Bachelard, 63) diyerek kapının bu düşsel yönüne vurgu yapmıştır. Ayrıca burada kapının baba tarafından çalınması günün bittiğinin bir göstergesidir ki bu da kozmik zamanı verir. Çünkü babanın işi bitmiştir ve akşam eve dönüşü beklenmektedir. Kapının açılacak olması ve açık olması şair için olumlu değerleri işaret eder. Onun için kapı; bir evin, bir odanın kapısı olup sevdiği birilerine ‘kapı açan’ bir nitelik taşır. “Beyaz Ev”, bu durumu en iyi şekilde gösteren şiirlerdendir.

*Kapıyı ittiğinde çalacak bir çingirak.
-Duyuyorum o sesi şimdiden, berrak-
Gececeğin yol, çıkacağıın üç basamak,
Ellerinden sıyırıp atacağıın eldiven,
Her halin, gülüşün, kokun, bütün ruhunla sen!
Ah, bütün bir ömür bırakmıyacağım el,
Okşuyacağım saç, dinliyeceğim ses,
Bakmakla doymıyacağım yüz...
Açık pancurlardan o gün dolacak gündüz,
O günkü hava,
Bir kapıyı açman, dolaşman sofada.
Şaşıracağım: Böyle gezinen kim? (1942) (Saba 1961, 12-13)*

Turkish Studies

Kapı burada merdivenle birlikte bir geçiş yeridir. Şairin sevdiği kadının gelmesinde, ona kavuşmada önemli bir işleve sahiptir. Bu şiirde kapının açık, açılacak hâlde olması da olumlu değerlere işaret eder Önceki şiirde beklenen ‘baba’ iken; “Beyaz Ev”de bir ‘kadın’, bir ‘eş’tir.

“Geçen Zaman” adlı şiirde ise kapı, geçmişe dair bir zaman dilimini; çocukluk dönemini verir. ‘Rahatlamak’ ve ‘kapı sesi’ arasındaki ilişki de kronotopun duygu değerini ortaya koyar.

Eski geceler, sevdiklerimle dolu odalar

(...)

-Doğduğun ev! Rahatlayacak içim, duysam

Bir tek kapının sesini.

Aklımda bir ninni bestesini... (1941) / (Saba 1961, 5)

“Kapı bir geçidin yolcusudur: Onun ileriye ve geriye yolculuklarının motifi kapatılmaktır, bu da kendi devinirliğinden geçici olarak çıkma anlamına gelir. Böylece kapı bizim için varlığın eşliğinde durur, orada görünüş kazanır. Bu özgül görünüşüyle o varlığa, daha doğrusu, varlığın uzam-zamansallığına aittir.” (Sözer 1999, 120). Bir geçit yeri olan kapının bu işlevine en iyi örnek olarak “Herkesin Evi İçin” adlı şiir verilebilir:

Duyayım, kapısının çalınca çingırağını,

Oğlumun “baba!” diye bağırdığını,

Karımın koştüğünü.

Bırakayım kapısında kunduramla çamuru,

Girmesin içeriye rüzgâr, soğuk, karanlık, (1948) / (Saba 1957, 70)

Bu şiirde kapı; hem şairin sevdiği insanlara ‘kapı açan’ bir mutluluk değeridir hem de bütün engelleri, sıkıntıları, olumsuzlukları engellemesi açısından yine anlam değeri olumlu bir kronotopdur. Kapı, çatı gibi yapılar; insanları dışarıdan gelecek tehlikelerden, fırtınalardan korurlar. Şair de evine ‘rüzgâr, soğuk, karanlık’ girmesin diye kapısını kapatır. Kapının, özellikle de kilitli kapının, dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı engelleyici, koruyucu işlevine örnek şiirlerden biri de “Kısa Girenken”dir.

Ferah veren bir rüzgâr olacak ıstırabım,

Şimdiden kilitlendi her fırtınaya kapım,

Senin belinde sarkan bir gümüş anahtarla... (1928) / (Saba 1961, 60)

Eve girişte kapı ile karşılaşırız ve dolayısıyla ilk kavuşma yeri kapıda olur. Bakhtin’in ifade ettiği üzere kapı, yol gibi tesadüflerin, buluşmaların önemli noktalarındandır (Bakhtin 2001, 317). “Evim, Karım Çocuğum” adlı şiir, bu kronotopu şöyle verir:

Kapıyı ben çalmadan açıverirdi karım.

Her akşam tekrarlardım onun güzel adını. (1941) / (Saba 1961, 33)

Kapının açılması şair için ‘bütün saadetlerin içeriye girmesi’ için ilk basamaktır. Çünkü bu kapı özel bir kişi tarafından açılacak ve bu sayede şair için vuslat gerçekleşecektir. “Bütün Saadetler Mümkündür” adlı şiir bu duygu, zaman ve mekân değerine işaret eder.

Bütün saadetler mümkündür...

Şu kapının açılması,

İçeri girivermen,

Bahar, kuşlar, gündüz.

Ve bütün dünya

Bir an içinde gürültüsüz. (1943) / (Saba 1961, 35)

Turkish Studies

Ayrıca bir evde kapının açılıp kapanması o evde hayat ve süreklilik olduğunun göstergesidir. “Sabahın Dördü” adlı şiirdeki gibi bu; düzene ve “döngüsel gündelik” (Bakhtin 2001, 322) bir zamana işaretidir.

*Kavuşmak üzereyiz aydınlığa...
İlk kapı açılıp kapanması.
Et kamyonu, çöp arabası,
Bir gün daha!.. (1944) / (Saba 1961, 40)*

Kapı hatıralara, geçmişe yönelmeye sevk eden bir kronotoptur aynı zamanda. Kapının açılışı ile mazi gözler önüne gelir. Her şeyin başlangıcı kapı ile olur. Aralık kapı bu anlamda dikkat çekicidir. “Böylece açık kapı kavramı sınırların kalkması, özgürlük ve mahremiyete giriş izni gibi düşünceleri de beraberinde getirir.” (Demir 2011, 352). “Bir Kapı” adlı şiirde kapı, mahremiyete kapı aralaması açısından dikkat çeker.

*Bu gece, gözlerini doldurunca karanlık,
Bekle, bir eski hasır üstünde yalınayak.
Bekle... Bomboş odana bir ışık uzatarak
Bir kapı açılacak, bir göz kadar aralık.*

*Bak o kapıdan, orda her eşya bir tanıdık.
Kat kat kederlerinden soyunup çırılçıplak,
O kaybolmuş dünyanı bir an bulur gibi bak:
Bütün hâtıraların dizili sandık sandık.*

*Hemen başına çekme bir minder yastığını,
Duy orda bir temasın sana yaklaştığını,
İçine yavaş yavaş yayılsın bir serinlik.
Sedef düğmelerini bir bir ilikleterek,
Bir annenin elleri tenine giydirecek,
Naftalin kokan beyaz ve serin bir gecelik. (1929) / (Saba 1961, 64)*

Kapının olumsuz, engelleyici bir duygu değeri de vardır. Kapı, “bazen kişinin dışarıya çıkmasını engeller bazen de içeriye girişini. Her iki yönden de özgürlüğü kısıtladığı, mekânlar arasındaki geçişi engellediği ve ulaşılmazlığı artırdığı bir gerçektir.” (Demir 2011, s.352). “Beklemek” adlı şiirde kapı, ulaşılmaması istenen şeye set çeken bir bölme, bir geçittir.

*Beklemek, bir sabahı bir akşamı beklemek,
Beklemek gelir diye o saat ağır ağır.
Lâkin kapılar bana dâima kapalıdır.
Kapılar, artlarında. Sonsuzluk, ışık ve renk.*

*Orası benim dünyam, orası içime denk!
Lâkin bütün kapılar sımsıkı kapalıdır.
- Sabır, ey kalbim, sabır bir parça sabır:
Bir gün gelecek elbet, elbet bir gün gelecek. (1934) / (Yüksel 2006, 20)*

Görüldüğü üzere kapı sadece kötülerden, kötülüklerden koruyan olumlu bir değer değildir. Aynı zamanda ışığa, huzura, arzu edilen değerlere ulaşmada engelleyici, ‘daima’ ve ‘sımsıkı’ kapalı bir bölmedir.

Kapı, aynı zamanda şairin sevdiği insanlara kavuşmasında da bir duvar gibi engel oluşturur. Kapalı kapı ve duvarın bu engelleyici özelliğine örnek şiirlerden biri “Merhume”dir.

Ne oldun bilinmez, geçmez seneler..

Turkish Studies

Onu, bana verin onu geceler!
Açılın ey kapı, yıkılın duvar!.. (1937) / (Saba 1943, 69)

“Merdivenler” adlı şiirde de kapı; gölge, ölüm, siyah gibi sözcüklerle kullanılmış ve ‘kapalı kapı’ ile olumsuz duygu değerleri verilmiştir.

*Yüzlerdeki bir hırsla adaleler sıkılır,
 Herkes iner, ilerler dâima göz ilerde.
 Karanlıkta gölgeler üst üstüne yıkılır,
 Bu kocaman kapıda ölüm siyah bir perde!
 Şuursuz parıltılar uzakta derinlerde,
 Süruklenen ayaklar nasırlanır da yerde!
 Tüketemez bir türlü akisleri inlerde:
 Hani büyük vaadiniz, ışıklarınız nerde?
 Bu kapalı kapıya doğru yürüyenlerden
 Kararmış gözlerde renk soluk bitkin ve ölgün!
 Ağır ağır inerken uzun merdivenlerden
 Acı ızdırâblarla silinir, biter her gün... (1927) / (Yüksel 2006, 18)*

Şair için kapının açık ve açılır hâlde olması değişmez şekilde olumlu değerlere işaret iken; kapalı kapı hem koruyuculuğu, yalıtılmışlığı sağlayarak müspet değerlere hem de ideal olana ulaşmada engelleyiciliğe işaret eder.

SONUÇ

Ziya Osman Saba’nın şiirlerinde ev, oda, sandık, dolap, çekmece, bahçe, köşe, kapı, eşik gibi birçok kronotopu görmek mümkündür. Bunlar çok farklı ve muhtelif zaman, mekân ve duygu değerlerine sahiptir. Hiçbir kronotop tek bir zaman ya da tek bir duygu değerini içermez. Bu anlamda şair, duygu değerlerini artırdıkça şiirlerinin anlam değerlerini de artırmış olur. Dolayısıyla bu çalışmada, ‘kronotop’ kavramı onun şiirlerini anlamlandırmada anahtar bir kavram olmuştur.

Saba’nın şiirlerinde evin zamansal açıdan geçmiş, güncel ve gelecek anlamları vardır; bunlar ayrı ayrı olduğu gibi bir şiirde iç içe de geçmiş olabilir. Böylece ev, öznel bir zaman özelliği taşır. Duygu değeri olarak da hem çocukluğu hem ilk evliliği hem de ikinci evliliği müddetince evin onun için anlamı değişmez ve ev-oda mutluluk, birliktelik, korunma, güven, huzur, aile gibi değerlerle bütünleşir. Böylece şairin yaşadığı zamanın eserlerine yansımaları durumunu da veren kronotop, bu niteliğiyle de birçok şekilde Saba’nın şiirlerinde kendini gösterir. Kimlik ve aidiyet kazanma, varoluşu gerçekleştirme gibi durumlara da imkân tanıyan ev-oda, onun şiirlerinde nitelik ve nicelik bakımından en çok kullanılan kronotop olur. Konsol, çekmece, sandık kronotopları onun şiirlerinde maziye dönük zamanı ve manevi değerleri içerir. Köşe; aidiyet, hususiyet taşıyan bir kronotop olmakla beraber yalnızlığı da ifade eder. Bahçe, şaire ev gibi maziye ait, güncel ve gelecek zamanları ve değişmez şekilde olumlu duyguları verir. Aynı zamanda kozmik zamanı da içerir. Eşik, Saba’da bir geçiş, bir dönüm noktasıdır. Ayrıca anlık ve kozmik zamana da işaret eder. Kapı ise daha çok açılır ve açık hâllerde görülen ve anlık bir zamanda gerçekleşen kavuşmalara olanak tanıyan, mazinin derin yıllarına ve kozmik zamana götüren çok işlevsel bir kronotoptur. Bununla beraber kapının kapalı; yani engelleyici bir duygu değeri de vardır.

Görüldüğü üzere Ziya Osman Saba’nın şiirleri kronotop bağlamında incelenmeye müsait eserlerdir ve bu eksende yapılan bir anlamlandırma denemesi bize şiirlerin zengin anlam dünyasını sunar. Şunu da belirtmek gerekir ki şairdeki merkezî /esas kronotop ‘ev ve oda’dır; diğer

kronotoplar da bu evin iç (konsol, çekmece, sandık, köşe), dış (bahçe) ve ara (eşik, kapı) unsurlarını oluşturur.

KAYNAKÇA

- AKAŞ Cem (1999). "Zaman Sularında Argos", **Cogito**, S:18, s.135-136.
- AKBULUT Sami (2008). **Ziya Osman Saba'nın Şiiri**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- APAYDIN Mustafa (2006). "Adalet Ağaoğlu'nun *Dar Zamanlar* Üçlemesinde Zaman Kurgusu Üzerinde Bazı Değerlendirmeler", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.15, S:2, s.17-38.
- ARSEVEN Tülin (2012). "*Kassandra Damgası*'nda Kronotop Kavramı", **Erdem**, S:63, s.47-62.
- BACHELARD Gaston (1996). **Mekânın Poetikası**, Çev.: Aykut Derman, İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- BAKHTİN Mikhail (2001). "Romanda Zaman ve Kronotop Biçimlerine İlişkin Sonuç Niteliğinde Kanılar", **Karnavaldan Romana**, Der.: Sibel Irzık, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.315-333.
- COŞKUN Betül (2011). "Halide Nusret Zorlutuna'nın Romanlarını Kronotopik Okuma", **Turkish Studies**, Volume 6/1 Winter, s.883-898.
- ÇETİN Nurullah (2006). **Şiir Çözümleme Yöntemi**, Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- ÇONOĞLU Salim (2009). "Ziya Osman Saba'nın Yurdu: Ev", **Turkish Studies**, Volume 4/3 Spring, s.492-511.
- DEMİR Ayşe (2011). **Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı**, İstanbul: Kesit Yayınları.
- DEMİREL Serhat (2007). **Ziya Osman Saba'nın Şirinde Ev**, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- DOSTOYEVSKİ F.M. (2003). **Yer Altından Notlar**, Çev.: Elanur Bahar, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- ESEN Nüket (2002). "Ahmet Mithat'ta Kronotop Kavramı", **Kitap-lık**, S:54, s.137-139.
- FEDAİ Özlem (2009). "Ziya Osman Saba ve Sabri Esat Siyavuşgil'in Şiirlerinde Aidiyet Duygusu ve Mekân Düşüncesi", **Turkish Studies**, Volume 4/8 Fall, s.1229-1252.
- İNCİ-ELÇİ Handan (2003). "Bir Toplumsal Dönüşüm Simgesi Olarak Türk Romanında Ev", **Varlık**, S:1153, s.45-51.
- JUNG Carl Gustav (2012). **Dört Arketip**, İstanbul: Metis Yayınları.
- KAPLAN Mehmet (2008). "Düşümde", **Şiir Tahlilleri 2 Cumhuriyet Devri Türk Şiiri**, İstanbul: Dergâh Yayınları, s.382-389.
- KÖKDEN Uğur (1999). "Otağ'dan Oda'ya", **Cogito**, S:18, s.213-223.
- MİYASOĞLU Mustafa (1999). **Ziya Osman Saba**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SABA Ziya Osman (1943). **Sebil ve Güvercinler (1928-1943)**, İstanbul: ABC Kitabevi.

- SABA Ziya Osman (1957). **Nefes Almak (1947-1957)**, İstanbul: Varlık Yayınları.
- SABA Ziya Osman (1961). **Geçen Zaman (1928-1946)**, İstanbul: Varlık Yayınları.
- SABA Ziya Osman (1991). **Bütün Şiirleri Geçen Zaman Nefes Almak**, İstanbul: Varlık Yayınları.
- SABA Ziya Osman (1992). **Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi Değişen İstanbul**, İstanbul: Varlık Yayınları.
- SORLIN Pierre (2004). **Düş Söylemleri**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SÖZER Önay (1999). “‘Yuvaya-Dönüş’te ‘Kapı’ Sorunu-Georg Simmel ve Martin Heidegger”, **Cogito**, S:18, s.116-127.
- TUNÇ Ayfer (1999). “‘Ev’cimen Şairin ‘Ev’cil Şiiri”, **Cogito**, S:18, s.265-266.
- Türkçe Sözlük** (2005). Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- TÜZER İbrahim (2007). “Kimliklerin Çatıştığı Mekân: “Kıralık Konak” ve Evini/Evrenini Arayan Nesiller”, **Bilig**, S:41, s.225-239.
- TÜZER İbrahim (2010). “‘Oğuz Atay’da Korku Korku Üstüne: ‘Korkuyu Beklerken’ Çıkılan Yolculuk: Eve/Kendine Dönüş”, **Ayraç**, S:11, s.54-58.
- UYGUR Selda (2005). **Türlerarası İlişkiler Açısından Ziya Osman Saba’nın Şiir ve Öyküleri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- YARDIM Mehmet Nuri (2010). **Ziya Osman Saba Sevgisi**, İstanbul: Nesil Yayınları.
- YÜKSEL Bilge (2006). “Ziya Osman Saba ve Dergilerde Saklı Kalmış Şiirleri”, **Bilig**, S:38, s.15-34.